

SOLNA POGODBA MED PIRANOM IN BENETKAMI IZ LETA 1616

MIROSLAV PAHOR

Sol je bila vedno najvažnejše trgovsko blago v notranji in zunanji politiki mesta Pirana. morda poleg olja, vina in rib edini artikel, tako da je sčasoma nastal pregovor, ki pravi, da je Piran proizvod soli. O solarnah govori že prvi piranski statut iz l. 1270, naslednji statuti marsikaj ponavljajo iz njegovih uredb, marsikaj pa tudi dodajajo, kajti novi gospodarji, Benečani, so prinesli s seboj tudi nove zakone in zahteve, saj je bila njihova politika in življenje beneške republike sploh v marsičem odvisno od prodane soli. To pa so morali Benečani uvažati iz podložnih mest. Uvažali so jo na podlagi tako imenovanih solnih pogodb (*mercato del sale* ali *contratto del sale* ali *nuovo contratto del sale* itd.), ki so jih navadno formulirali in podpisovali vsakih deset let, ko se je zatem pojavila nova potreba ali zaradi preobilice soli, večinoma pa zaradi spremembe cen in omejitve v produkciji, ki je bila takrat v navadi. Pogodbe so navadno podpisovali v Benetkah med predstavniki solnega urada (*Magistrato dei sali*) in predstavniki piranske občine, ali bolje rečeno, piranskega kolegija dvajsetih modrih, ki ga je imenoval župan v sodelovanju s sodniki, sindiki in kolegijem dvanajstih. Kolegij dvajsetih je bil po letu 1470 sestavljen od trinajstih patricijev in sedem popolanov, ki so pa morali biti lastniki solnih fondov. Iz svoje srede je kolegij volil pisarja in tri predsednike; pisar je dobival plačo, ki so mu jo določili predsedniki, zato je pa moral voditi knjige in vso korespondenco kolegija, tako z Benetkami, kot z lastniki solarn.

Seje kolegija so bile redno vsako leto ob začetku in koncu dela na solarnah. Sejam je navadno prisostvoval po eden od občinskih mož ali celo sam župan. Ta je kolegiju zaupal prodajo soli. V to zaupanje je vštel vedno privatno in občinsko sol. Pod občinsko razumemo tisto sol, ki jo je občina vsako leto dobila od solarjev. Tu gre za eno sedmino celotnega pridelka piranskih

solarn v Strunjanu, Fazanu in Sečovljah. Poleg tega je v dobi, ko so Benetke odkupovale tudi petino soli od lastnikov, zaupal prodajo tudi te.

Kolegij je izvolil tri ambasadorje, ki so šli v Benetke in so pri solnem uradu začeli pogajanja za prodajo. V Benetkah jih niso sprejeli, če niso prinesli s seboj županovega priporočila. To je važno poudariti zato, ker je bil župan beneški uradnik, ki se je mnogokrat uprl upravičenim zahtevam kolegija dvajsetih.

Kolegij je bil sklepčen, če je sejam prisostvovalo 16 članov, 11 plemičev in 5 popolanov. Seja kljub temu ni bila sklepčna, če nista bila prisotna najmanj dva predsednika. Med bivanjem ambasadorjev v Benetkah je zadostovalo 12 članov. Ves čas odsotnosti ambasadorjev je kolegij stalno zasedal, ker je pričakoval pošto iz Benetk in je moral dajati ambasadorjem, ki so imeli v Benetkah stalne težave ali zato ker solni urad ni bil v celoti zastopan, ali zato, ker ni sprejel piranskih predlogov, ali zaradi kakih drugih ovir, ki so jih Benečani znali najti, da bi podaljšali pogajanja, navodila, po katerih naj se ravna, da bo sol čim bolje prodana. Z omenjenimi ovirami so Benečani hoteli Pirančane utruditi, zato da bi sprejeli za beneške interese sprejemljivejše pogoje. Imamo poročila, da je tako zavlačevanje prizadejalo Pirančanom čisto mnogo skrbi in stroškov. Pogosto je beneška vlada poslala po svojega pisarja, da bi ji dal pojasnila. Pirančani pa so poslali tudi svojega, da bi se vsaj delno zaščitili pred beneškim. Piranski solni pisar je navadno operiral z grožnjami, da bodo lastniki solarn morali opustiti solna polja, ker ne morejo dobiti delavcev, da so primorani dati solarne v najem Furlanom, ker ni najti domačih delavcev itd. Take grožnje so prišle Pirančanom prav, ker so dobro vedeli, koliko škode bi tako povzročili vladi, ki se je na sol bolj zanašala kot na drugo trgovsko blago. Včasih se je zgodilo, da je solni urad sprejel tisto ceno soli, ki so jo predlagali Pirančani, je pa hotel, da se na vsak način uvedejo v pogodbe neke nove določbe, ki so jih seveda Pirančani odbili, ker te navadno niso bile v interesu mesta ali so kakorkoli nasprotovale starim mestnim pravicam. Iz pisem piran-

Pogled na piransko pristanišče

Solna polja pri Sečovljah l. 1795

skih ambasadorjev posnemamo, da so Benečani večkrat menjali ali pomnožili svoj solni urad, kateremu so poleg štirih uradnikov najprej pripadali poveljniki sveta desetorice, kasneje načelniki sveta štiridesetorice in po letu 1584 cehovski mojstri za denarne zadeve.

Toda tu gre za vso piransko sol. Znano je namreč, da so morali lastniki solarn dajati občini letno sedmi del vsega pridelka. Peti del pridelka so pa lahko obdržali zase in ga prodajali v zaledje po kopnem (Martin Krpan). V vsaki solni pogodbi gre tudi za sedmino in petino. Če bi ambasadorji izpustili prvo, bi tvegali večji del občinskih dohodkov, če bi izpustili drugo, bi stavili v nevarnost pravico lastnikov, da lahko prosto prodajajo svoj delež po kopnem. Zaradi tega imamo v vsaki solni pogodbi izrecno poudarjeno občinsko sedmino in petino, pripadajočo lastnikom in solarjem. V takih pogodbah Pirančani večkrat poudarjajo stare dogovore iz dobe pred beneško vladavino. Večkrat je rečeno, da so bile te pogodbe proste raznih omejitev, ki jih je vlada vsilila mestu, čeprav se je to vztrajno prizadevalo, da bi ohranilo svoje stare pravice.

Študij solnih pogodb in korespondence piranskih ambasadorjev, ki je vezana na vsako pogodbo posebej, bi vsekakor dal drugačno luč piransko-beneškemu odnosom, ki smo jih vajeni gledati precej enostransko. Takih pogodb se je v Piranu ohranilo precej in sicer tiskanih. Rokopisna je ohranjena samo ena, ki so jo našli 1888. leta in jo je objavil Luigi Morteani v Archeografo triestino, N. S. Vol. 15, 1889, str. 136 do 165. Pozneje se je ta pogodba izgubila, a leta 1935 so jo piranski muzealci našli pri družini Vatta in odkupili ter shranili v svojih zbirkah. Izhaja iz leta 1616 in nosi naslov: Capitoli per il nuovo mercato de Sali, trattato et concluso tra l'ill.mo Duc. Do. di Venetia, et suo Ecc.mo officio del sal, et la spetabil Comunità et Università di Pirano. Morteani daje samovoljno drugačen naslov: Contrato de' sali stipulato fra Venezia e Pirano nel 1616.

Da se ne bi izgubljali v polemiki, bomo iz solne pogodbe navedli najvažnejše iz-

vlečke in skušali naštetiti tudi vzroke, zakaj je bila sklenjena taka pogodba.

Prva dva člena pojasnjujeta, da mora biti vsa sol, ki se bo izdelala na področju piranskih solin v dobi veljavnosti pričujoče pogodbe, to je od leta 1616 do leta 1626, izdelana za beneško republiko. Ta jo bo plačala po 12 lir modij trinajstih starjev; v to ceno se vključi tudi občinska sedmina in lastniški in solarski star od solnega polja, ki nadomestuje nekdanjo petino. Sol mora biti lepa in trgovska, to je bela kakovostna sol.

S tretjim členom se začenja dvostranska organizacija solnih uradov, v kateri vidimo, da imajo Benetke svojo kontrolo popolnoma povsod. Občina je namreč dolžna izvoliti pisarja za eno leto; ta mora delati pri isti mizi z beneškim pisarjem, ki ga pošlje republika. (Poudarjeno je, da nihče drugi ne sme delati pri isti mizi.) Oba pisarja morata dnevno voditi knjige posebej za lastnike in njihove solarje in posebej za skladišča v Sečovljah, Fazanu in Strunjanu. Tu morata kontrolirati po svojih organih vse ladje, ki prevažajo sol iz solnih polj v skladišča. Oba pisarja bosta plačana iz občinske blagajne. Originalne knjige obdrži piranski pisar pri sebi, duplikate pa drži beneški pisar pri carinskem uradu. Do konca marca mora piranski pisar zaključiti knjigo pod sankcijo popolne ali delne izgube letne plače. Oba pisarja morata imeti svoje namestnike v Seči, Sečovljah in Strunjanu, ki morajo dnevno sprejeti vso sol iz ladij in dajati lastnikom potrdila, na katerih mora biti vpisan točen datum, lastnik solarn, količina in kakovost soli, ki je tisti dan vskladiščena.

Četrti člen določa, da mora občina za svoj kolegij imenovati blagajnika, ki mora iz-

Solna blagajna iz začetka 17. stoletja

vršiti vsa izplačila solarjem in lastnikom, kot bosta ugotovila oba pisarja na podlagi od svojih namestnikov izdanih potrdil. To sicer v primeru, da ima občina dolžnike in denar za izplačila, kar pa mora, kot bomo videli kasneje, zagotoviti vlada. Peti člen dopolnjuje četrtega in prejšnje s tem, da določi način, kako se volijo namestniki pisarjev in blagajnik. Šesti člen določa, da so vsi piranski uradniki imenovani samo za eno leto. Lahko jih ponovno imenujejo šele dve leti po tem, ko so svojo prejšnjo funkcijo opravili. Blagajnika in pisarja pa ne smejo ponovno imenovati ali voliti vse, dokler bo trajala pričujoča pogodba.

S sedmim členom se začenjajo določbe o pravicah in dolžnostih solarjev ter lastnikov solarn, ki zajemajo vse druge člene do vključno petnajstega. Ti členi namreč določajo, da mora vlada poslati vsako leto v začetku meseca marca 2000 ducatov, ki naj jih župan izroči občinskemu blagajniku. Ta jih mora v prisotnosti obeh pisarjev razdeliti lastnikom solnih fondov in solarjem kot predjem za odkup celoletnega pridelka soli. Denar, pravi pogodba, naj se razdeli tako, da dobijo polovico lastniki, polovico solarji. Ta prvi denar naj služi predvsem za to, da bodo solarne redno vzdrževane. Delitev zneska na dve enaki polovici velja zato, ker imajo lastniki solnih fondov za vzdrževanje večje stroške. Poleg blagajnika morata tudi oba pisarja zapisati vse zneske v svoje knjige in po svojih organih kontrolirati, če se

je denar pravilno vložil. Možno je tudi, da s tem denarjem lastniki in solarji plačajo svoje stare dolgove, toda samo tiste, ki so jih storili v ta namen. To mora biti iz knjig obeh pisarjev razvidno.

Vso pridelano sol mora beneška vlada odpeljati in izplačati do prihodnjega marca. Da bi sol ne šla v izgubo, imajo po pogodbi lastniki solarn in solarji nalogo, da vsak dan sproti odpeljejo ves pridelek v skladišča v Strunjanu in na Seči, kjer jim bodo organi obeh pisarjev zapisali količino v knjige, ki se vodijo sproti in pregledujejo v Piranu, na osnovi solarjem izdanih potrdil. Oba pisarja imata nalogo zapisati in vknjižiti, blagajnik pa izplačevati v njuni prisotnosti, tudi če količina soli preseže vrednost 2000 ducatov, o katerih je bilo govora prej. Da bi pa to zmogli, morajo dobiti od vlade že v začetku junija drugih dva tisoč ducatov, a nadalje do marca prihodnjega leta mora vlada pošiljati denar vsak mesec, tako da se vsa pridelana sol tudi zares odkupi.

O vseh možnih pritožbah sklepa svet dvajsetih modrih v Piranu, ki mora poročati takoj o vseh pritožbah preko svojega pisarja v Benetke, tu pa morajo biti rešene v pičlih treh dneh. Iz posebne dvanajste točke solarških pravic spoznamo deloma tudi socialno poreklo solarjev, ki so večinoma kmetje. Smo namreč v dobi piranskih socialnih borb, v dobi, ko si je državna oblast vsaj prizadevala rešiti nekatera socialna vprašanja. Iz te točke razvidimo, da se v času večjih žetev, vsekakor pa v času trgatve uredbe ne jemljejo tako strogo kot kaže na prvi pogled, saj imajo solarji pravico pridržati sol v solarnah toliko časa, dokler žetev ali trgatve ni pospravljena. Pogodba izrecno poudarja, da hočejo podpisniki zagotoviti pravico solarjem (omenjeni so tudi lastniki), da poberejo svoje pridelke, predvsem grozdje, in jih s svojimi barkami prepeljejo v Piran (iz tega lahko sklepamo, kakšne so bile tedanje ceste). Zato so pa solarji dolžni, takoj po trgatvi ali žetvi odpeljati svojo sol v omenjena skladišča. In tako morajo nadaljevati do desetega novembra, datum, ki je veljal za zaključno fazo dela na solarnah.

Pisarji so dolžni v vsem tem času obiskovati vsak dan skladišča in osebno kontrolirati, ali se vse točke pogodbe izpolnjujejo do najmanjše podrobnosti. Tu pogodba ponovno poudarja, da mora imeti vsak pisar tudi na solnih poljih svojega odposlanca, ki mora ob izročanju soli dati solarju potrdilo o količini. Na podlagi tega potrdila blagajnik določeni znesek tudi izplača. To je v pričujoči pogodbi omenjeno kar štirikrat.

Solinarica v narodni noši

Lastniki solarn in solarji imajo pravico do enega stara soli na vsako solno polje. Ta sol ne sme biti vskladiščena z ostalo, temveč v drugem skladišču, zaklenjena mora biti z dvojnimi ključem. Ne sme biti boljše, lahko je pa slabše kakovosti kot sol, ki so jo predali pisarjem. Tudi o tej soli morata oba pisarja voditi posebne knjige. To količino smejo lastniki in solarji uporabljati po mili volji za svoj dom ali družino, za konzerviranje oljk in mesa, a tudi za prodajo v območju občine in izven nje. Toda takoj zatem sledi tudi omejitev: izven občine smejo Pirančani prodajati samo tovarnikom iz notranjosti, in sicer prav tako, poudarja pogodba, kakor so delali prej s petino soli, do katere so imeli pravico po starih običajih. Ključni posebnega skladišča morajo biti lastnikom solarn in solarjem na razpolago ob vsaki dnevni in nočni uri. Obvezno pa je treba odpirati to skladišče vsako nedeljo po kosilu za dve uri. Razen tega Pirančani še dosežejo, da beneške oblasti ne bodo preganjale tovarnikov.

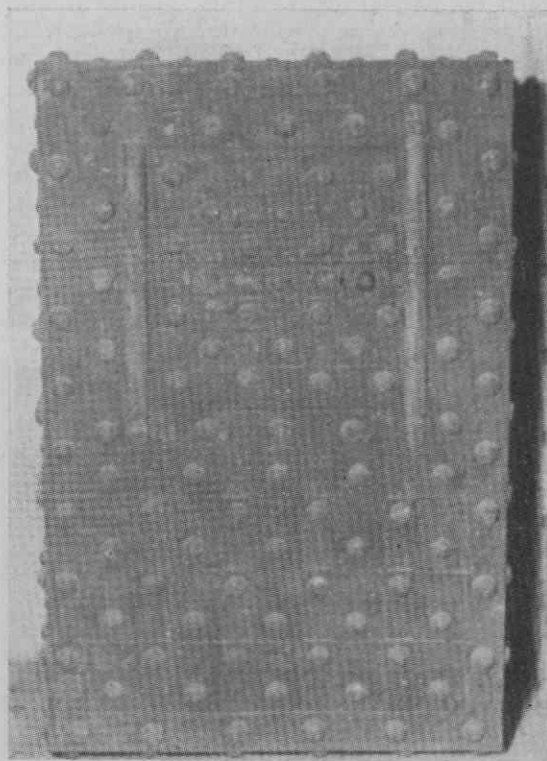
Sledijo sankcije. Prvič: solarji morajo dobavljati dobro trgovsko sol bele vrste pod pretnjo kazni, da vso črno, blatno ali od zemlje umazano sol vržejo ponovno v morje. Drugič: občina mora dati jamstvo, da ne bo prodajala svoje sedmine pod nobenim pogojem drugam kot v Benetke, sicer se ji sol zapleni. Tretjič: *ker vlada ne more več verjeti v dobre namene občine in da bi se izognili raznim neredom, ki so se večkrat pojavljali, morajo kontrolirati vse knjige organi vlade.* Četrtrič: ves denar, ki bi slučajno ostal, morajo blagajniki položiti v blagajno s tremi ključi, katerih enega obdrži beneški pisar. Če se to ne zgodi do konca novembra, bodo blagajniki prikrajšani pri plači za štiri solde od lire. Petič: prikrivanje soli s strani lastnikov solarn ali solarjev se kaznuje s tem, da se sol ponovno vrže v morje. Šestič: nedovoljeno trgovanje po morju se kaznuje po zakonu iz leta 1428 in 1558. Sedmič: nobena mera ni veljavna, če ni kontrolirana po merah, ki jih je vlada izročila svojemu pisarju. Osmič: nihče ne sme ovajati niti kaznovati solarje, če delajo ob nedeljah in praznikih, ker vlada ve, da je delo v solarnah vsakodnevno in vedno nujno. Prestopniki plačajo globo, ki jo določi kolegij dvajsetih in katere polovica gre obtočencu, polovica pa občini. Devetič: nobena uradna ali neuradna oseba ne sme solarjem delati ovir pri njihovem delu. Prestopnike bo v prvi instanci sodil piranski župan, v drugi instanci pa solni urad v Benetkah oziroma njegov sodnik. Polovica globe gre

oškodovancu, polovica pa pristojnemu organu sodnika.

Sledijo protokolne zaznambe, po katerih izvemo, da je bila pogodba napisana 6. septembra 1615, potrjena v Piranu 16. novembra istega leta, 1. decembra pa so jo izročili piranskim ambasadorjem v Benetkah, kjer je bila 28. januarja 1616. leta dokončno podpisana in zapečaten.

To je v kratkem vsebina solne pogodbe iz leta 1616. Samo v kratkem. Treba pa je še vedeti, kaj vsebuje novega in v čem se razlikuje od prejšnjih. Morteani nam v svojem uvodu tega ni povedal.

Predvsem moramo omeniti, da govori pogodba med drugim tudi o nekaterih starih pravicah piranske občine in solarjev. Najprej omenjamo sedmino pridelka, ki pripada občini, in petino, ki pripada lastnikom solarn. To sta dva privilegija, ki segata daleč nazaj v štirinajsto, morda celo v trinajsto stoletje, saj sta v knjigi statuten iz leta 1358 omenjena kot star običaj. Pri pregledu raznih virov in publikacij pa tudi kasnejših solnih pogodb sem ugotovil, da je sedmina ostala do konca beneške republike nespremenjena, saj je niso mogli ukiniti kljub različnim prizadevanjem. Poskusili pa so to mnogokrat, najčešče pri sklepanju no-

Solna blagajna iz začetka 15. stoletja

vih pogodb. Dopisi ambasadorjev dokazujejo, da so se vedno vztrajno borili proti ukinitvi tega privilegija in so tudi vedno uspeli, čeprav na račun cene soli. Ob sklepanju pričujoče pogodbe so postavili ceno 16 lir za modij trinajstih starjev. Benečani so jim ponudili 14 lir pod pogojem, da se ukine ta oba privilegija. Končno so morali pristati na 12 lir, ker so pogajanja trajala skoraj dva meseca, v pismu pa tožijo ambasadorji, da se jim že mudi domov. Dvanajst lir modij in ohranitev občinske sedmine. Ne pa tako petine lastnikov solarn in solarjev, ki je sicer omejena, a odločno zmanjšana na en sam star od vsakega solnega polja. To je bila občutna omejitev solarskih pravic, saj je količina soli, ki jim pripada, zmanjšana na manj kot četrtno tega, s čimer so prej razpolagali za svoje potrebe. Toda ponovno poudarjamo, da je to doba, ko so se v Piranu socialna trenja precej razplamtela. Tega se je zavedala tudi vlada in je zato ponovno dala pravico solarjem, da smejo sol poleg uporabe za svoje domače potrebe tudi prodajati in to v občini in izven nje, kar nekaj desetletij prej niso smeli in kar je občutno znižalo njihove dohodke, saj se je cena, ki so jo postavili tovarnikom iz notranjosti, precej razlikovala od cene, ki so jo vsilile Benetke piranski občini. Tako so bili na ta način solarji res na slabšem kot prej, vendar je bilo to dejstvo že s ponovnim dovoljenjem proste prodaje na kopno nekoliko ublaženo, ker so si le priborili eno od svojih starih pravic, ki je bila v XVI. stoletju ukinjena.

To pa še ni vse. Zgodovina piranskih solarn pozna tudi omejitve v proizvodnji. Že leta 1375 omenjajo viri prvo tako omejitev, ki je znašala le 3500 modijev soli letno; več je Pirančani niso smeli pridelati. Viri pa poleg tega poročajo, da so to količino Benečani tudi kupili. Kaj pa tovarniki? Imamo

zanje pisane dokaze, da so v Piranu kupovali sol in jo tovorili na Kranjsko, Štajersko in še dalje. Vprašanje je: od kod ta sol? Pritožbe Benetk pri piranskih županih, razni dukali in uredbe pričajo, da se solarji in lastniki solarn niso mogli ozirati na omejitve v proizvodnji. Da bi nekoliko zmanjšali to živo trgovino z zaledjem, so Benečani omejitev zvišali najprej na 4.000, potem na 4.200, dalje na 4.800 in končno na 5.200 modijev pridelka letno. Te količine so Benetke vedno kupile, ne pa tudi odpeljale, saj imamo prav iz Benetk poročila, da so solna skladišča polna že iz prejšnjih let, in obenem tudi poskuse, da se produkcija ponovno omeji. Vse doslej znane solne pogodbe govorijo med drugim o najvišji meji produkcije, to je o njeni omejitvi na eno od prej navedenih količin. *Prav pogodba iz leta 1616 pa je prva v Piranu ohranjena solna pogodba, ki o omejitvi produkcije soli ne navaja niti besede.*

Vzroka za to sta dva. Prvi, manj važen, tiči v trenutnem povečanju trgovine v severni Italiji, predvsem z Milanom in Savojo ter preko alpskih poti s švicarskimi kantoni. Drugi, važnejši vzrok je prav gotovo doma v Piranu oziroma v socialnih trenjih, ki se v mestu stalno večajo in ki imajo svoje vzroke tudi v solarnah. Več beležk v knjigi Repertorium rerum notabilium, ki jo hrani piranski arhiv, priča o tem, da so našli beneški revizorji kljub vsemu zapletenemu knjigovodstvu, o katerem je bilo prej govora, in ki ga omenja še prav posebno pričujoča pogodba, kljub dvojnimi pisarjem in njihovim dvojnimi ekspozituram v solarnah samih ter v skladiščih, kljub blagajni s tremi ključi (ki je sedaj last piranskega muzeja), kljub zapriseženemu blagajniku in omejitvam v trajanju funkcij vseh uradnikov, stalne malverzacije, zaradi katerih so se solarji neprestano pritoževali in ki so povzročale večkrat tepeže po mestnih ulicah in katerim je naredil konec šele Peter Tartini proti koncu XVIII. stoletja. Ena takih beležk, sicer navidezno brez datuma, spada prav med leta 1616 in 1626, to je v dobo veljavnosti pričujoče pogodbe. V njej je tudi prvič rečeno, da morajo povzročitelji škodo povrniti. Ni pa rečeno, za kakšno škodo gre. Prav zaradi tega imamo v pogodbi tudi nova določila, ki jih prejšnje ne vsebujejo. Taka je določba, da se blagajniki in pisarji imenujejo samo za eno leto in da smejo biti znova imenovani šele dve oziroma deset let potem, ko so svoje funkcije opravili. Ker so bili pisarji in drugi uradniki navadno iz plemiškega rodu, se ta beležka beneških oblasti

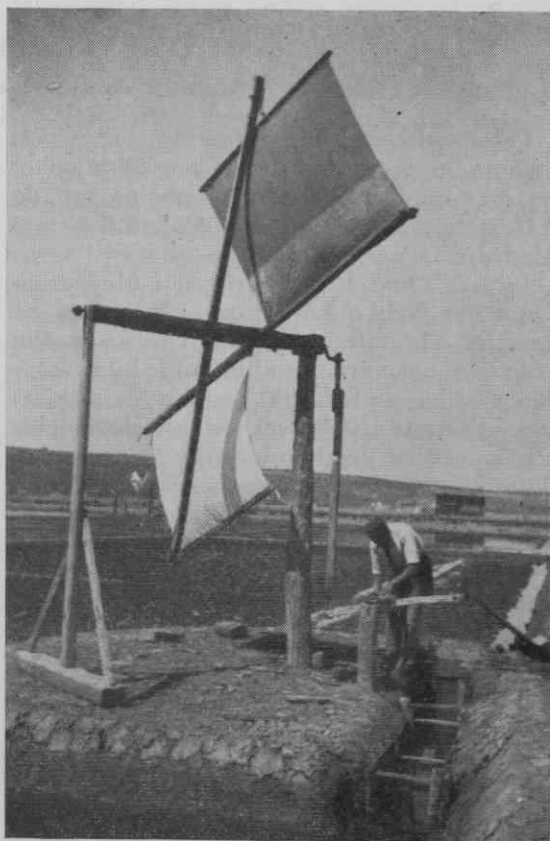
Zorna ali črpalka na roko

lahko razlaga kot težnja, stopiti plemstvu na prste in pomagati plebsu do nekoliko boljšega položaja. Koliko je to res in ali je to samo trenutna poteza, bom skušal določene povedati ob drugi priložnosti, ko bo stari piranski arhiv dokončno urejen.

Ukinitve omejitve v produkciji in ponovno dovoljenje proste trgovine z zaledjem bi potemtakem lahko bil poskus beneške centralne vlade, da se na ta način omili težavni položaj solarjev s tem, da se jim da možnost zaslužka pri večji lokalni in tovarni trgovini. Mislim, da je bil ta poskus za Pirančane uspešen, kajti že leta 1620 se koprski solarji (z njimi vred pa tudi samostani kot lastniki solnih polj) pritožujejo, da zaradi Pirana ne morejo prodati svoje soli in jim vlada svetuje, naj tudi oni obnovijo trgovino s Kranjci (Cranzi). Toda če je to koristilo solarjem, ki so vedno našli pota in načine, da so lastno količino soli povečali, ni koristilo vladi, kajti ta že leta 1637 uvede v Piranu novo omejitev produkcije na pet tisoč dve sto modijev letno, tako da bi v petih letih (!) trajanja nove pogodbe morali Pirančani izročiti 26.000 modijev pridelka, ker je bilo sicer zelo težko prodajati stalno večje količine piranske soli. Z ukinitvijo omejitve v produkciji so namreč Benečani dosegli tudi povečanje kapacitete solarn, kajti njihovi lastniki so imeli ob izlivu Dragonje dovolj prostora, da so lahko gradili nove kanale, ob njih pa tudi nove solne fonde in stalno širili solarne v smeri proti morju. To je zopet delalo Benečanom hude preglavice. Kaže namreč, da so Pirančani komaj čakali na ukinitve omejitve v produkciji, da so lahko zgradili nove solne fonde. To pa je pomenilo za Piran dobo velikega napredka, saj so večji dohodki od soli povzročili razširitev in modernizacijo mesta v vseh smereh. Prva četrtna sedemnajstega stoletja je znana po tem, da v Piranu nastajajo prva razkošna stanovanja, da se veliko gradi in da se gradi tudi izven razširjenega mestnega obzidja. Toda Benetke niso mogle več prodajati toliko soli, kolikor so jo piranske in druge solarne lahko pridelale. Nekoliko je sicer bilo krivo takratno vojno stanje, vendar pa veliko bolj stalno naraščajoče zaloge soli. To dokazuje tudi dejstvo, da so že leta 1637 s ponovno uvedbo omejitve zapovedali porušiti vse solne fonde, ki so bili zgrajeni po letu 1603. Poleg tega naša pogodba postavlja načelo, da morajo solarji pridelovati samo kvalitetno belo sol. Določili so tudi sankcijo, da bo črna oziroma blatna sol vržena ponovno v morje. Do leta 1637 pa ne

srečamo dokumentov, ki bi pričali, da se je to tudi izvajalo. Tega leta so namreč piransko sol prvič vrgli v morje, čeprav je bila gotovo boljša od paške. Pripomniti pa je treba, da sta bili dve tretjini paških solarn državna last, kjer soli ni bilo treba kupovati, marveč samo plačevati solarje za njihovo delo, oziroma pošiljati kaznjence na delo v solarne, kar se je tudi dogajalo.

Nova v solni pogodbi iz leta 1616 je tudi pravica trgatve in žetve, pri kateri solarjev nihče ne sme ovirati. Novi sta tudi uredbi, ki jih ščitita pri njihovem nedeljskem in drugem delu. Vse to so določila, ki koristijo solarjem in jih ščitijo tudi pred cerkvijo. Predvsem pa je novo dejstvo, da morajo vsi spori v drugi instanci v Benetke. Na prvi pogled začudi tudi dejstvo, da vlada nima več zaupanja v dobre namene občine in da morajo vse knjige kontrolirati organi vlade. A če se spomnimo, da so dale povod za začetek tako imenovanega »velikega spora« v Piranu prav neurejene knjige in malverzacije z denarjem in da si je beneška vlada prizadevala vsaj začasno mirno urediti socialno vprašanje mesta, potem je jasno, kam meri solni urad s to omembo. In če upošte-

Vetrnica ali holandska črpalka na veter

vamo, da v prvi instanci sodi piranski župan, torej organ vlade, ne pa kolegij dvajsetih ali kak drug piranski kolegij, ki na sol drugače gleda kot vlada, je to še bolj jasno. To je še bolj poudarjeno v neprikriti želji, da se vlada izogne raznim neredom, ki so se prej večkrat pojavljali.

Vse kaže torej, da ima nova solna pogodba za piranske razmere večji pomen kot prejšnje. Nicolich je v svoji zgodovini sicer ne omenja (verjetno zato, ker je ni poznal), ne omenja je niti Gallo niti druge publikacije pred in po Morteianiju. Toda iz vsega, kar smo doslej razbrali, lahko uvidimo, da ima naša pogodba družben značaj, ki je v prvi vrsti poudarjen. Onemogočiti skuša piranskemu plemstvu in mestni upravi možnost pritiska na tisti del plebsa, ki dela v solarnah in je zato republiki najbolj koristen, s tem, da mu daje nekatere pravice, o katerih prej ni bilo govora in s tem, da ponovno dovoljuje prodajo soli izven meja občine na kopno. Družbeni značaj ima pogodba tudi v tem, da postavlja občinskim organom kontrolo vlade. Koliko je to pomagalo, smo delno

že ugotovili, še več bo mogoče ugotoviti po ureditvi piranskega arhiva in vključitvi nekaterih privatnih arhivov v njegov sestav.

VIRI IN LITERATURA:

Za to študijo sem uporabljal naslednje vire:

1. Capitoli per il nuovo mercato de Sali, trattato, et concluso tra l'illmo Duc. Do. di Venetia, et suo Eccmo officio del sal, et la spetabil Communità et Università di Pirano. Pergamentna knjižica, vezana v rjavo usnje. Datirana v Benetkah 28. januarja 1616. Glavni vir. (Mestni muzej piranski.) — 2. Scritture del spetabile Collegio dei XX in materia del novo mercato de' Sali. Anno 1586. Mestni arhiv piranski. Izredno zanimiv material o tožbah ambasadorja in navodila za postopke pri pogodbi. — 3. Atti del spetabile Collegio de XX de sali di Pirano verso il Magistrato eccellissimo del sal. Vol. 7. Anni 1615—1634. Gre za korespondenco ambasadorjev iz Benetk v Piran in obratno ter za nekatere izpiske iz Libro de Consegli. Med drugim podaja tudi račune, iz katerih razvidimo, koliko so posamezne delegacije stale. Knjiga je vezana v karton, ima sto pisanih strani. — 4. Atti del spetabile Collegio de XX de sali di Pirano verso il Magistrato eccellissimo del sal. Vol. 8. Anni 1634—1636. Knjiga iste serije ima 99 strani. Korespondenca in drugo v glavnem v prepisih. — 5. Repertorium rerum notabilium spectabilis Communitatis Pirani quae in Vicedominaria eiusdem civitatis servantur. Knjiga ima 205 pergamentnih listov v fo. in 58 listov papirja istega formata. Gre za prepise važnejših listin in dokumentov ter vpisov iz raznih arhivskih knjig. — 6. Vol. Vicedominaria iz let 1472 do 1480 in naslednji, ki imata o solarnah mnogo vpisov. — 7. Nicolich: Cenni storico-statistici sulle saline di Pirano. Trieste 1882. — 8. Luigi Morteani: Contratto de' sali stipulato fra Venezia e Pirano nel 1616. V: Archeografo triestino. N. S. Vol. 15. 1889, str. 136 do 165. — 9. Nazario Gallo: Compendio storico-tecnico-statistico delle saline dell'Istria e delle ricerche sul miglioramento del sale marino. Trieste 1856.

SLOVENJEBISTRIŠKI SVET V LUČI PRVIH DEŽELNOKNEŽJIH URBARJEV

JOZE KOROPEC

Od naselitve naših prednikov konec VI. stoletja ni nobenih pisanih poročil posebej za ozemlje slovenjebistriške občine vse do XII. stoletja. Ko so po letu 955 podili Nemci Madžare iz naših krajev, je ustanovil nemški cesar Oton I. na meji proti Madžarom vojvodino Veliko Karantanijo, ki je bila na začetku XI. stoletja razdrobljena na mnogo pokrajin; ena novo nastalih enot je bila Dravska krajina, po letu 1147 sestavni del Štajerske, obsegajoča tudi svet sedanje slovenjebistriške občine. Iz skopih virov je razvidno, da je bilo celotno ozemlje današnje slovenjebistriške občine do XI. stoletja lašt deželnega vladarja, štajerskega vojvode. Z XII. stoletjem se pa začno pojavljati poleg njega kot lastniki obrobne zemlje novi gospodarji. Okrog l. 1100 je dobil šentpavelski samostan na Koroškem kot prvi sedem kmetij na Polskavi, česar ni dolgo obdržal; l. 1142 se pojavijo Gromberški, okoli leta 1148 Konjiški, ki so si pridobili leta 1165 še Videž in Malahorno, leta 1164 Črešnjevski, katerih gospodarji so bili Ptujski. Črešnjevski svet je podaril že pred tem vladar Ptujskim v fevd. Iz leta 1164 je znan prvi Polskavski. Pol-

skavske kot Gromberške srečujemo še v XIII. stoletju; slednji so imeli 1307 v fevdu v Pretrežu od Benedikte Mariborske štiri kmetije, ki so jih odstopili studinskemu samostanu. Konjiški so morali dobiti vinorodno ritoznojisko enklavo, ki se sicer prvič omenja 1302, od Gromberških že zelo zgodaj. Žički kartuzijanci so dobivali od ustanovitve samostana dalje zemljo od kneza, od Konjiških in od meščanov.¹ Frajham se do leta 1311 še ne omenja, vendar je bilo to ozemlje kot drugi framski svet že v XII. stoletju wildonsko. Leta 1251 je stal že kebeljski grad kot središče pred babenberškim urbarjem nastale kebeljske zemljiške gospodščine, kjer so živeli podobno kot v Oplotnici vitezi, ki so urejali svoje odnose z žičkimi sosedi; ti so imeli v posesti tudi Zgornjo Ložnico.²

Cerkvenoupravno je bilo ozemlje vključeno v slivniško prafaro, le današnja čadramska fara je pripadala konjiški pražupniji. Oglejski patriarh, najvišji neposredni cerkveni poglavar za slovensko ozemlje južno od Drave, je izročil leta 1146 svoji dve tretjini cerkvene desetine v konjiški in slivniški